

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De Koude Oorlog - Maatschappij en krijgsmacht in dejaren '50

Schoneveld, J.A.

Citation

Schoneveld, J. A. (1993). Boekbespreking van: De Koude Oorlog - Maatschappij en krijgsmacht in dejaren '50. *Acta Politica*, 28: 1993(2), 232-236. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450127>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450127>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

general topology, calculus and probability theory – to name a few of the required skills – the book is almost impossible to read. Moreover, the author proceeds from theorem to theorem and from definition to definition without spending much time explaining or justifying definitions or interpreting results. (Even the 'notes on interpretation' that end each chapter are mostly used to present further formal results.) Although the book is meant, to quote the subtitle of the book, to serve as an introduction to the mathematical theory of democracy, there is hardly any discussion of the relation between the model and the concept of democracy. One of the very few explicit references is found in the introduction of the book where the author states:

Our definition of the dictator, the cabinet and the council has evident parallels with three forms of political power – the president, the government, and the parliament. Since we consider their capabilities to represent the collective will, we call the direction of our study the mathematical theory of democracy.

Apart from the fact that the parallels are not as evident as suggested (Can the president of the United States for example be called a dictator, whether proper dictator or dictator-representative? Does the Dutch government has a clear delimitation of competence?) the quotation is illustrative of the questions Tanguiane's analysis raises: how is his concept of representation related to that used by political theorists? Is democracy defined by the attempt of realizing a collective will, and if so, can a collective will be derived from the preferences of individuals only? Can a political system really be called a democracy if it is ruled by only one person whose preferences happen to coincide with that of a majority of the citizens? Regrettably, Tanguiane does not address such questions.

M. van Hees

J. Hoffenaar en G. Teitler (red.), **De Koude Oorlog - Maatschappij en Krijgsmacht in de jaren '50**, Sdu Uitgeverij, Den Haag, 1992.

In het huidige debat omtrent herstructurering van de krijgsmacht, dat na het eind van de Koude Oorlog in alle hevigheid is losgebarsten, weerklinkt een dubbele vrees. Enerzijds heerst angst voor renationalisatie van strijdkrachten, nu de NAVO door het uiteenvallen van het Warschaupact en de Sovjetunie, haar belangrijkste bestaansreden heeft verloren. Anderzijds bestaat de vrees dat de strijdkrachten aan kwaliteit zullen inboeten, omdat bij wijze van vredesdividend de roep om bezuinigingen op defensiebudgetten groot is. Zijn de huidige defensie-inspanningen nog wel acceptabel voor een samenleving die zich niet langer geconfronteerd weet met de dreiging uit het Oosten? Hoeveel is men bereid uit te geven aan defensie, nu het belang van nieuwe, grote investeringen gerede twijfel oproept? Deze vraag wint aan gewicht wanneer, zoals in de onlangs gepubliceerde Prioriteitennota wordt voorgesteld, de navelstreng tussen de samenleving en het militaire apparaat wordt doorgesneden. Want wanneer als alternatief voor de dienstplicht een beroepsleger wordt geformeerd, bestaat de kans op verlies aan 'voeling' van de krijgsmacht met de samenleving.

Het beeld van een door de maatschappij geaccepteerde krijgsmacht, zoals dit bestond ten tijde van de Koude Oorlog, verdient studie juist nu vele zekerheden zijn weggevallen. In het voorwoord van de onlangs verschenen bundel *De Koude Oorlog - Maatschappij en Krijgsmacht in de Jaren '50* staat dat nu een geschikt moment is terug te blikken op de begintijd van de Koude Oorlog en te zien hoe de Nederlandse samenleving en haar krijgsmacht zich in de jaren vijftig op de gewijzigde omstandigheden trachtten in te stellen. Deze reden voor het verschijnen van dit boek op dit moment overtuigt echter niet. Met een enkele uitzondering zijn de geraadpleegde archieven reeds lange tijd toegankelijk. Het argument dat distantie leidt tot betere reflectie is vergezocht. De jaren vijftig verschillen in teveel opzichten van het latere verloop van de Koude Oorlog. De val van de Muur niet had hoeven te worden afgewacht alvorens dit boek te schrijven.

Overigens moet een publikatie over de relatie maatschappij - krijgsmacht in de jaren vijftig worden gewaardeerd, want – het moet gezegd – afgezien van een aantal gerenommeerde standaardwerken is er over de geschiedenis van Nederland gedurende het begin van de Koude Oorlog weinig geschreven dat toegankelijk is voor het grote publiek. *De Koude Oorlog* is een overzichtswerk geworden zonder veel pretenties, aardig voor de geïnteresseerde die wil kijken achter de jaartallen die we allemaal uit de geschiedenisboekjes kennen: de oprichting van de NAVO (1949), de opstand in Berlijn (1953), de oprichting van het Warschaupact (1955) en de inval in Hongarije (1956).

Centraal staat de vraag hoe al deze gebeurtenissen in Nederland werden beleefd: hoe reageerden de politiek, de burgers, de media en de kunst? De belangrijkste vragen in dit boek zijn van politieke aard. Ze betreffen, zo leiden we uit de ondertitel af, de wisselwerking tussen krijgsmacht en maatschappij, in een tijd waarin Nederland en de krijgsmacht werden geconfronteerd met een dreiging uit het Oosten.

Het resultaat mag er zijn, hoewel afgezien van de gegeven tijdsbepaling een duidelijk kader ontbreekt. De opgenomen artikelen geven meer blijk van de interesse van de auteurs, dan van zorg voor evenwicht in het eindprodukt. Dit blijkt duidelijk uit de nabeschuiving. Bij de formulering van eindconclusies vond J.C.H. Blom zo weinig houvast in de voorafgaande artikelen dat hij van lieverlee zijn eigen opstel schreef. De lezer krijgt de indruk dat bestudering van de krijgsmacht als onderdeel van de maatschappij méér zou hebben kunnen opleveren, zonder overigens te hoeven tornen aan de nadruk die is gelegd op nationale politiek, bureaucratie en krijgsmacht. Een reflectie op de Europese Defensie Gemeenschap, een episode die bij uitstek politiek én maatschappij én krijgsmacht in de eerste helft van de jaren vijftig verdeeld hield, schittert door haar afwezigheid. Temeer gezien toen de opmerkelijke situatie zich voordeed dat de Nederlandse regering hoopte dat de EDG-onderhandelingen zouden mislukken, terwijl de grote Kamerfracties en een meerderheid van de Nederlandse bevolking wél voor een Europees leger waren te vinden.

Het gemis aan een kader wrekt zich ook op een andere manier, want het is volstrekt onduidelijk waarom twee hoofdstukken zijn opgenomen met een cultureel-ideologische inslag. In de bijdrage van D.F.J. Bosscher wordt na een aantal inleidende verontschuldiging een rechtvaardiging gegeven waarom het stuk beperkt

blijft tot de weerslag van de Koude Oorlog op 'enkele deelgebieden van de Nederlandse cultuur'. Op ieder deelgebied -variërend van radio/hoorspelen, literatuur, strips/spotprenten tot toneel- wordt de lezer overspoeld met namen. En net wanneer algemeenheden de revue zijn gepasseerd, frustreren zinsnedes ("het zou te ver voeren" en "...valt buiten dit bestek") telkenmale wanneer de interesse is gewekt. Deze onnodige zelfbeperking leidt tot een hoofdstuk dat bol staat van uitspraken met een hoog 'Oh ja'-gehalte, die luchtigjes aan elkaar worden geplakt, zonder dat wezenlijke verbanden worden aangegeven. Treurniswekkend zijn de opmerkingen die, zonder betekenis en consequentie voor de eigen inspanning, vermelden dat 'verder archiefwerk' nodig zou zijn.

Wat *name-dropping* betreft spant H.J.G. Beunders de kroon door in elf pagina's de veranderingsprocessen in de Nederlandse maatschappij in de jaren vijftig te verklaren uit de confrontatie van het proces van Amerikanisering met de heersende moraal, uitgedaagd door de Nederlandse *fellow-travellers*. Alle registers worden opengetrokken, van Plato en Gramsci tot Popper, maar Beunders' conclusies, voor zover ze aanwezig zijn, verhelderen weinig, zeker niet wat Nederland betreft. Opname van de artikelen van Bosscher en Beunders in een andere bundel zou de kwaliteit van dit boek ten goede zijn gekomen.

Veruit de interessantste artikelen uit de bundel behandelen de politieke en militaire implicaties van de Koude Oorlog, die Nederland zo in zijn greep had. Na een algemene politiek-historische verhandeling over de Koude Oorlog van de hand van A.E. Kersten, werpt een tiental *case-studies* licht op de opbouw van de Nederlandse krijgsmacht, het materiaalbeleid, het wantrouwen tussen de politiek en het militaire apparaat, de binnenlandse bestrijding van het communisme en pogingen de bevolking te informeren en te instrueren voor het geval een nieuwe bezetting mocht plaatsvinden.

In de behandeling van de genoemde thema's schuilt mijns inziens de waarde van onderhavig boek. De vroege periode van het Nederlands NAVO-lidmaatschap heeft het in de literatuur vaak moeten afleggen tegen de belangwekkende feiten in de jaren vijftig op het gebied van de economische integratie. Juist door in te gaan op de politiek-militaire verwickelingen leveren de auteurs, ieder op eigen wijze, een bijdrage aan de beeldvorming over de periode vóór die van het 'trouwe bondgenootschap', dat Nederlands NAVO-lidmaatschap vanaf het begin van de jaren zestig zou kenmerken. Behalve degenen die zich beroepshalve met Nederlands buitenlandse en veiligheidsbeleid bezighouden, kunnen slechts weinigen het NAVO-lidmaatschap inhoudelijk evalueren.

Waardevol derhalve zijn de bijdragen van J.W.L. Brouwer en J. Hoffenaar. De laatste schetst een goed beeld over hoe de Sovjetdreiging in Nederland werd gevoeld en hoe de territoriale verdediging van Nederland werd ingericht. Dat niet elk onderdeel van de krijgsmacht even enthousiast was over de toegewezen taak, werd nog eens versterkt door het nieuwe fenomeen voor de strijdkrachten als geheel: de internationale taakverdeling. Dit betekende in zekere zin een dubbele concurrentie, zowel tussen de krijgsmachtsdelen onderling als in internationaal verband. Maar met het oog op de militaire dreiging van de Sovjetunie, liep de motor van de westerse defensie op volle toeren. "Zij rationaliseerde en legitimeerde het beleid. Ofer

een reële bedreiging bestond, wist niemand. De angst voor de Russen was voldoende." (p.69)

In zijn artikel over het ontslag van Generaal Kruls licht Brouwer toe hoezeer de verhoudingen tussen politici en militairen in de jaren vijftig vertroebeld raakten. Inzet was het Legerplan 1950 (goed voor een dikke 1 miljard gulden), waarvoor Kruls c.s. steun hadden gekregen van de Kamercommissie van Defensie, maar waar het kabinet absoluut niet van gediend was. Kruls trachtte weliswaar steun te vergaren, maar wedde op verkeerde paarden, zodat er uiteindelijk niets gebeurde. Hoewel de Kamer al eerder protesten had laten horen, zou de ontknoping pas komen met het bezoek van Eisenhower (toen NAVO-opperbevelhebber) in januari 1951. Vermoedelijk uitte Kruls zijn ongenoegen over de gang van zaken en pikte de pers dat op, om met een storm van kritiek op het kabinet te komen. Uiteindelijk zou het kabinet struikelen -over Nieuw-Guinea, niet over defensie- maar niet dan nadat Kruls, door zijn gebrek aan boetvaardigheid, het veld had geruimd. De ironie wilde dat het volgende -tweede- Kabinet-Drees een hoogte van de defensiebegroting overeenkwam waar Kruls nooit van had durven dromen.

Verliep de opbouw van het leger politiek gezien dus niet zonder slag of stoot, van een evenwichtig materieelbeleid was volgens C.M. Megens ook geen sprake. Nederlandse bedrijven hadden nauwelijks ervaring met militaire productie en het gebrek aan sturend optreden van de overheid leidde tot menige rel. Goed voorbeeld daarvan is de 'helmenaffaire', die uiteindelijk de staatssecretaris de kop kostte toen bleek dat het leger door slordig aankoopbeleid met minderwaardige hoofdbescherming was uitgerust. Over de Amerikaanse leverantie van militaire hulpgoederen oordeelt Megens: "een zeer welkome, maar uiterst onzekere factor gezien de voortdurende veranderingen in de lijsten van goederen en de onzekerheid omtrent de afleveringen." (p.100)

De afhankelijkheid was hier meer dan spreekwoordelijk, een thema dat wij ook terugvinden in het artikel van J.A. De Moor over de Nederlandse inbreng tijdens de Korea-oorlog. In deze diplomatiek-historische analyse lezen we hoe Britse en Nederlandse diplomaten trachtten via één-tweetjes het Amerikaanse State Department onder druk te zetten, vanwege het eigengereide optreden van generaal MacArthur op het Koreaanse schiereiland. Hoewel volgens De Moor op Buitenlandse Zaken het vertrouwen in het Amerikaans leiderschap zienderogen afnam, moest Nederland zich keer op keer bij de Amerikaanse beslissingen neerleggen. De door Nederland binnen de NAVO beloofde opbouw van de strijdkrachten stond of viel immers met Amerikaanse leveranties. Daarmee maakte 'Korea' Nederland één ding duidelijk: onder Amerikaanse leiding was de ruimte voor eigen diplomatieke manoeuvres uiterst beperkt. Alle post-koloniale aspiraties ten spijt, werd Nederland opnieuw gedwongen zich neer te leggen bij de nieuwe machtsverhoudingen in de wereld.

Hoezeer oude verhoudingen en recente bezettingservaringen binnenslands nog doorwerkten, blijkt uit G. Teitlers bijdrage over de voorbereidingen op een Sovjetaanval. Richtinggevend waren met name oude evacuatieplannen, zoals beproefd in 1940. Groot probleem was hoe de evacuatie van 'belangrijke Nederlanders' te combineren met de opvang en doorvoer van vluchtelingenstromen uit West-

Duitsland, zonder dat dit militaire operaties onmogelijk zou maken. De aandacht voor evacuatieplannen zou echter afnemen naarmate het vertrouwen in de westerse verdediging toenam. En met de verschuiving, later in de jaren vijftig, van een conventionele naar een nucleaire Sovjetdreiging werd meer nadruk gelegd op bescherming: "tegen massale kernaanvallen leek in Nederland geen evacuatiekruid gewassen" (p.117).

Maar ook de bescherming van de burgerbevolking werd uiterst twijfelachtig naarmate steeds meer rekening werd gehouden met de inzet van atoomwapens. De in 1953 opgerichte dienst Bescherming Burgerbevolking (BB) had zich nog de taak gesteld "de bevolking en haar bezittingen, zomede (...) de bezittingen van openbare lichamen, tegen de onmiddellijke gevolgen van oorlogsgeweld (te beschermen)". Pas in de tweede helft van de jaren vijftig drong het besef door dat tegen een kernaanval weinig viel uit te richten. In de voorlichtingscampagnes ("een mapje heilzame wenken") ging dan ook de *survival*-gedachte de boventoon voeren, zo beoogt J.A.M.M. Janssen in zijn artikel.

Al met al levert dit boek één belangrijke bijdrage: het maakt duidelijk dat de jaren vijftig voor Nederland niet slechts de aanloop vormden tot trouw NAVO-lidmaatschap, maar jaren waren van heroriëntatie waarin maatschappij, politiek en de krijgsmacht zich gesteld zagen voor nieuwe problemen van onbepaalde omvang. De behoefte aan veiligheid zorgde dat de handen ineen werden geslagen, maar van eensgezindheid was niet direct sprake. Door diep in te gaan op menig oplopend conflict tussen de politiek en het militaire apparaat, is het boek in dit opzicht overtuigend.

J.A. Schoneveld

Summaries

Political science and human rights

P.R. Baehr

Human rights have increasingly become a subject of study by political scientists, particularly as part of the study of international relations. The article deals with (1) the development and implementation of international standards and (2) the significance of human rights as an instrument of foreign policy.

The first aspect is exemplified by the function of international human rights standards for policy-making and the choices which must be made when such standards come into conflict with each other. Mainly for domestic political reasons, U.S. policy-makers have shown little enthusiasm to engage in international commitments in this field. There is also the problem of "grey zones" in the world, which lack a sufficient measure of central authority that can be held accountable for a lack of respect for human rights standards.

The second aspect is dealt with by illustrations from U.S. foreign policy and the question of military intervention by the international community in the case of gross human rights violations, which is becoming a topic of major significance in international relations.

Scientific research of power and dependence: An exploration

J.C. Dagevos

In social scientific literature, the concepts power and (inter)dependence are frequently applied in analyses of social relations. The purpose of this article is to explore to what extent and in what way inquiries into power and dependence might contribute to the building of social theory. The first section of the article is concerned with two topics concerning power: on the one hand, power as a capacity versus power as (a relation of) influence, and, on the other hand, the application of power in situations of coercion and conflict versus the association of power with positive sanctions and peaceful relationships. The next section presents a discussion of scientific research with respect to the connection between power and dependence. Authors such as Robert Keohane and Joseph